

El ritme de l'Ésser: les Gifford Lectures

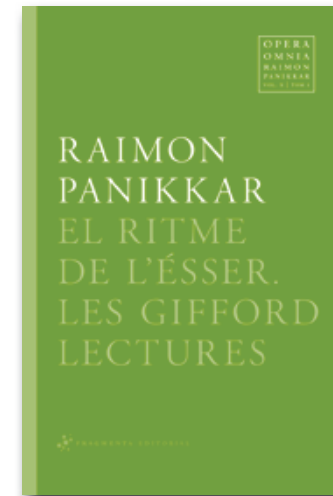
Joan Requesens i Piquer

Aquest és un llibre que mereix ser llegit. Fer-ho pot esdevenir un estudi, aprens coses noves, altres maneres de veure la temàtica de què tracta, o pot ajudar-te a la meditació: aquell estat de parada i fonda que et separa de la resta dels teus actes per iniciar-ne un de nou, un exercici intel·lectual; en altres paraules, un esforç de la ment que et mena a pensar pel teu compte a partir d'allò que llegeixes, que et mou, en la quietud de la concentració, a prescindir del teu punt de vista i a provar, si més no, de copsar el que t'ofereix l'autor: «no escric per a iniciats tan sols, però confio que el lector posarà una mica d'esforç i passió en un tema que en definitiva ens concerneix a tots» (p.

114). Meditació en el sentit passiu, aquell pel qual et situes al mig, podríem dir, d'una bassa, per deixar-te amarrar de les idees llegides i dels sentiments que et provoca a fi i efecte de canviar, de ser molt o poc diferent quan en surts i retornes i ja no ets ben bé allà on eres. En paraules de l'autor: «Més que d'una via per arribar a la meta, hauríem de parlar de com obrir-nos a aquest Tot que ens impregna [...]. La paraula adequada seria *contemplació* en el seu sentit més profund. L'únic "mètode" és no preparar el camí, sinó preparar-nos a nosaltres mateixos. Els savis de totes les tradicions n'han dit la "purificació del cor", un pelegrinatge interior» (p. 57).

Raimon Panikkar

Barcelona: Ed. Fragmenta,
2012. Original anglès (2010),
traducció d'Esteve Serra i
Arús. 657 ps.

Aquest paràgraf podria ser una manera de presentar el llibre. Una altra començaria repetint les paraules de l'editor per les quals sabem que ens ofereix el cim del pensament i de l'obra de Raimon Panikkar. En efecte, l'autor confessa que «des que vaig fer les Gifford Lectures fa vint anys [...]» —vint anys de feina que culminen amb la signatura del llibre a Tavertet el 4 de setembre del 2009— «he arribat als límits de la meua comprensió i m'he d'aturar aquí. L'Arbre del Coneixement ens tempta una vegada i una altra al preu de deixar de banda l'arbre més important, l'Arbre de la Vida. Com pot el pensament humà copsar el destí de la vida, si no en

som els amos? Aquesta és la meua humil conclusió a molta recerca presumptuosa. He necessitat vint anys per reconèixer-ho, i demano perdó» (p. 615).

Més de 600 pàgines per aquesta modesta confessió? Sobre què ha reflexionat Raimon Panikkar durant aquest llarg temps? Què ens llega? «La meua intenció no és crear una —dubtosa— síntesi de totes les filosofies ni defensar un sistema absolut. Pretenc simplement presentar una "visió" versemblant de la Realitat que, sense menysprear la raó, descobreixi els seus límits exactes i suggereixi un ordre *advàitic* d'intel·ligibilitat diferent de l'evidència racional. L'ordre

d'intel·ligibilitat *advàitíc* és intrínsecament pluralista» (p. 68).

També es podria presentar aquest llibre amb el llistat dels temes principals i secundaris que són molts i a la vegada conjuntats entre si en un ampli ventall. Ho constatarem començant-ne, per exemple, la lectura pel final. Triem les vuit pàgines i mitja de l'índex onomàstic i posem de costat noms de fa vint-i-cinc, vint-i-vuit o trenta segles amb d'altres de persones encara vives: darrere seu podria amagar-s'hi la més curiosa erudició, però no és pas així, tampoc no solen ésser noms que a posteriori l'autor utilitzi per a confirmar el seu raonament. Ans al contrari, a partir dels testimonis variadíssims de tanta diversitat de persones de cultures diferents i d'èpoques diverses és ell qui en treu la saó per al seu pensament: «Gairebé cada línia d'aquesta obra està carregada d'ecos i presències d'uns quants escriptors d'Orient i d'Occident [...], gairebé no s'ha fet servir cap paraula sense almenys una ressonància conscient de la seva etimologia» (p. 25). Incorpora noms de filòsofs morts i vius, de científics del XVI o d'avui, de místics cristians i musulmans, de teòlegs i poetes; alguns són noms ben coneguts i d'altres no gaire fins fa ben poc. Per exemple, Max Müller, que visqué durant el s. XIX —morí el 1900—. Filòleg i orientalista, considerat el pare de la mitologia comparada, fou company d'estudis de Friedrich W.J. Schelling (els trobem junts a la p. 550). Un altre exemple és Heideg-

ger, contemporani de Panikkar: «Em ve a la memòria un record personal dels primers anys de la dècada de 1950, la meua primera trobada amb Heidegger. Vam estar discutint més de tres hores, de vegades amb vehemència. Ell defensant la posició que Déu no pot ser l'Ésser; jo, amb el suport del degà Max Müller, afirmant que el Déu cristià no pot ser sinó l'Ésser» (p. 250).

Aquestes ratlles permeten escriure les següents, les primeres per a donar raó del to en primera persona d'aquest llibre, l'autor que no solament hi reflexiona sinó que s'hi manifesta: «Què és l'Home? Un misteri trinitari. Aquesta seria la interpretació de la meua experiència interior. En dir interpretació ja estic introduint tots els paràmetres de referència contingents, que he rebut de la meua cultura malgrat els meus esforços per fer-los tan inculturals com he pogut» (p. 463). I també donen peu a les que permeten assenyalar el tema central: «Si aconseguíem reeixir, aquest estudi voldria mostrar que el problema del diví se centra no en els teismes, sinó en la naturalesa mateixa de la Realitat en conjunt, i que el teocentrisme és tant inadequat com l'antropocentrisme, o com el cosmocentrisme, si anem a mirar. La qüestió de la divinitat no és una qüestió teològica, antropològica o cosmològica específica. Té a veure amb la naturalesa mateixa del real» (p. 253). Tanmateix, no és, tot i la seva paraula, ben bé el centre el que és diví. «M'agradaria oferir al-

gunes reflexions que broten d'una trobada original amb el problema, després d'haver passat per múltiples filtres que ofereix la història del pensament humà» (p. 147). Quin és, doncs, el problema, el centre de tot en conjunt? «El nostre tema és el destí de l'Home —un “ésser” que no és concebible ni existeix sense una Terra a sota i un Cel a sobre, per ambivalents que puguin ser les interpretacions d'aquests símbols» (p. 51). Sense citar les moltes vegades que ho llegim, la qüestió —o problema, o necessitat històrica peremptòria dels nostres dies— és refer la visió de la realitat, tota, la realitat total. La realitat que és el cosmos, l'home i el diví. Inconfusibles i inconfosos entre ells, però units de tal manera que un no és sense l'altre, inter-independents. «La meua pregunta final és el significat de la realitat» (p. 165). Com explicar una nova manera de veure la realitat i ésser-hi conseqüent amb el capteniment del viure? «Només val la pena d'escriure per als altres allò que ha estat totalment assimilat i ve del desbordament del propi cor» (p. 147).

Si he proposat començar la lectura pel final, podem continuar amb les vint-i-una pàgines del glossari de mots en diverses llengües que es fan servir, i cal que així sigui, perquè «aquest estudi és un esforç per mantenir una polaritat harmoniosa que superi les tensions de qualsevol dels dos extrems [el que és material i el de la matèria que es transcendeix ella mateixa en la mesura que

nosaltres som conscients d'aquesta transcendència]. Els nostres símbols principals són el ritme i l'harmonia, la qüestió metafísica, l'*advaita* i la trinitat» (p. 445). Paraules en sànscrit, alemany, grec, hebreu, xinès (amb l'ideograma corresponent), llatí, àrab, japonès i pali. I, evidentment, expressions en la llengua original d'autors diversos en anglès, castellà, francès, etc. Un glossari de mots amb la corresponent definició i explicació del seu significat originari o, diguem, el més radical, el de l'arrel. Mots de llengües que vol dir de cultures perquè la recerca d'una necessària nova visió de la realitat no és possible sense el pòsit del passat: «El que dic és que el mite científic modern s'aparta de l'experiència comuna de la humanitat que s'ha produït al llarg dels segles. Acceptar-ho seria llançar per la borda les immenses riqueses que la humanitat ha reunit al llarg dels mil·lennis, empobrint així la nostra condició humana i també les nostres expectatives per a una vida humana en el futur» (p. 607). Parla de mite? Sí. «He fet servir la paraula *mythos* tostemps per indicar l'horitzó últim sobre el qual se situen tots els nostres estats reflexius de consciència, el fons que ja no qüestionem, perquè ja no sentim la necessitat de qüestionar» (p. 326).

Penso que les seves paraules són clares. I es veu de bon començament que llegirem de pàgina en pàgina densitats filosòfiques —i filològiques—, però també precises i clares. I davallades al carrer amb

la paraula més planera de totes, la que no necessita de tecnicismes per fer-se entendre. «Cada dia es veu més clar que el gran repte és un canvi des d'una cultura de la guerra –encara que s'anomeni competitivitat i progrés– a una cultura de la pau» (p. 188). Tocar de peus a terra, diem. Salari ve de sal, el grapat que es donava com a complement de la soldada, aquest és el record de l'origen del mot: «Avui el salari ha esdevingut “mitjà de subsistència”, mitjà per viure. La tecnologia no ha produït riqueses; ha produït mitjans de guanyar diners per augmentar el salari dels que estan encadenats al mercat de manera que puguin “viure” d'aquest salari. La tecnologia no multiplica només els aparells; multiplica el diner que ens fa totalment dependents. L'*otium* tradicional ha estat substituït pel *negotium*, el lleure creatiu pel treball. L'Home és simplement una peça més de la megamàquina tecnocràtica. Crec que hi ha una regressió de l'*homo sapiens* a l'*homo technologicus*, i que aquest canvi qualitatiu ha exigint una reestructuració qualitativa de la nostra existència. Aquí és on el nostre discurs anterior sobre el destí de l'Ésser esdevé crucial, i òbviament això és molt més que un exercici acadèmic» (ps. 450-451).

Per descobrir un poc el gruix i la riquesa del pensament de Panikkar estotjat en aquest llibre poden servir-nos com a exemple un parell o tres de pàgines, les escrites sota aquest títol: «Invariants huma-

nes i universals culturals». El terra d'aquest volum està enrajolat amb l'herència de les cultures passades i presents. Assentat en ell, Panikkar ens diu que «un *univers cultural* és “quelcom” que té valor universal, perquè traspasa totes les fronteres culturals» (p. 415), perquè no hi ha ni han existit cultures subdesenvolupades ni primitives, cada una és hi ha estat una manera de veure i viure única i total, molt diferents en el temps i l'espai, però plenes de sentit. «Sens dubte, totes les persones neixen i moren, mengen i beuen, parlen i dormen, raonen i creuen. Això són *invariants humanes*, però no universals culturals. [...] Les *invariants humanes* estan revestides d'interpretacions culturals molt diverses. La mort, l'amor, el menjar, el raonar i el creure no són el mateix per a un naga, un esquimal, un ibo i un urbanita modern» (p. 415). Escriu i posa exemples i acaba així: «Aquesta és l'experiència que m'agradaria compartir. L'Home com a Home és conscient dels tres reialmes [ell mateix, el cosmos i el diví]. Aquesta és la *invariant teantropocòsmica*. Aquest estudi presenta la *intuïció cosmoteàndrica* com un *universal intercultural* adequat per a la majoria de cultures del nostre temps. És una interpretació intercultural de la *invariant*» (p. 417).

Aquest llibre, benvolgut lector, m'ha sobrepassat l'encàrrec de presentar-lo en una ressenya per a la teva informació. A les meves mans no ha estat un llibre com un altre.

Només sé acabar amb una darrera citació: «La qüestió és intentar comprendre aquest *fluxus quo* de la realitat mateixa, com a ritme mateix de l'Ésser. Si mirem la realitat d'aquesta manera dinàmica, podem dir que tot ésser és un Jo, un Tu i un Allò, que el qui parla no és aquell a qui es parla

ni allò sobre què es parla, però que tot acte de parla els necessita tots tres junts. Si no, no hi ha parla, no hi ha parlant i no hi ha res parlat» (p. 612). Us convido a llegir-lo: Panikkar parlarà, el lector escoltarà i hi haurà una nova comprensió de l'home, el cosmos i el diví.

